

PRÍSŤUB MESIÁŠA A JEHO NAPLNENIE

Marek Vaňuš

Abstract. Theme “Promise of Messiah and its fulfilment” aims to introduce basic characteristics of the messianic hope in the history of Israel. There are three main lines distinguished in the OT texts. Specific category presents the community of Qumran. Fulfilment of expectations can be find in NT text, and in this paper it is demonstrated on example of Mt 1 – 2.

V priebehu storočí nadobudla postava Mesiaša významné miesto v chápaní Božieho plánu pre vyvolený ľud vzhľadom na budúcnosť. Pretože ide o vývin myšlienky, bude vhodné najprv objasniť samotný pojem a následne obsah, ktorý niesol v jednotlivých etapách dejín Izraela.

1. Pojem „Mesiaš“

Slovenský výraz vychádza z aramejského „m^cšicha“, ktorý zas odráža hebrejský „māšīach“, t. j. „pomazaný“, po grécky „christos“ čiže Kristus. Pre nás je to jasne definovaná postava. Keď sa však hovorí o očakávaníach, je potrebné rozlišovať medzi „Mesiašom“ (s veľkým písmenom) a „mesiášmi“, čiže postavami, ktoré mali nejakým spôsobom sprevádzať Boží definitívny zásah v prospech Izraela (napr. Eliáš, Prorok-ako-Mojžiš, možno Syn človeka, Pomazaný kňaz a i.). Tieto postavy možno nazvať mesiášskymi v širšom slova zmysle. Postava „Mesiaša“ s veľkým „M“ sa vyhranila do pomerne úzkeho významu – totiž ako označenie pomazaného kráľa z Dávidovej dynastie, ktorý vo svete nastolí definitívnu Božiu vládu či kráľovstvo¹. Vývin chápania tejto postavy prešiel určitým procesom.

Očakávanie Mesiaša sa objavuje v poexilovom judaizme ako „nádej, ktorá je nasmerovaná na príchod Božieho kráľovstva, k začiatku mesiášskej doby“². Z pomerne častého používania v Novom zákone (ďalej len

---

¹ Pojem „Božie kráľovstvo“ v sebe zahŕňa rôznorodý vývoj myšlienky spásy; Božia vláda značí prijatie jeho vôle všetkými, čo nastane, ak ho budú všetci poznať; obsahuje v sebe aspekt materiálneho požehnanie a politickej záchrany – porov. BROWN, R. E., FITZMYER, J. A., MURPHY, R. E., ed.: *The New Jerome Biblical Commentary*, New Jersey 1990, 1309 [ďalej len *NJBC*]. Štúdiá „God’s future plans for his people“ od J. L. MCKENZIE v *NJBC*, 1310 – 1312, mi poslúžila ako základné východisko pre túto prednášku.

² STRUPPE, U.: *Úvod do Starého zákona*, Nitra 1998, 139.

³ Napr. Mk 8, 29, kde zaznieva Petrovo vyznanie: „Ty si Mesiaš;“ alebo otázka veľkňaza pri procese v 14, 61: „Si ty Mesiaš, syn Požehnaného?“; Jn 1, 20 svedectvo Jána Krstiteľa: „Ja nie som Mesiaš“; 4, 25 Samaritánka v rozhovore s Ježišom: „Viem, že príde Mesiaš, zvaný Kristus“ a i.

„NZ“)³ a tiež z toho, ako sa spomína v raných židovských spisoch⁴, môžeme právom usudzovať, že očakávanie Mesiáša bolo v intertestamentárnom judaizme aktuálnou záležitosťou a dokonca by sa dalo označiť za nádej národa. Zároveň ale treba mať na pamäti, že nie všetci Židia očakávali Mesiáša. V 1. stor. po Kr. mnohí už prestali veriť dávidovskej dynastii, ktorá v tom čase už 500 rokov nevládla. Okrem toho, často sa očakávanie Mesiáša spájalo s očakávaním iných postáv, ako už bolo zmienené – v Qumráne očakávali príchod Proroka, dávidovského Mesiáša a Pomazaného kňaza.

Je možné, že v mnohých prípadoch dochádzalo k prelínaniu postavy Mesiáša s inými mesiášskymi postavami, ako napr. Trpiaci služobník, alebo Syn človeka. To sa dialo v kresťanskom opise Ježiša. Je však ťažké určiť, do akej miery to bolo prítomné v predkresťanskom judaizme, lebo napríklad žiadne predkresťanské dielo neopisuje trpiaceho Mesiáša. Kresťanský čitateľ potreboval hlbšiu interpretáciu, aby v rámci židovských očakávaní Mesiáša dokázal vnímať Ježišovu činnosť a osobu. „Židovské chápanie Mesiáša muselo najprv prejsť výraznou premenou, aby mohlo byť aplikované na Ježiša“⁵ – preto je úplne pochopiteľná Ježišova opatrnosť a odmietanie prijať mesiášsky titul bez vysvetlenia.

No hoci boli židovské mesiášske nádeje vysoko idealizované, a to až do tej miery, že z Mesiáša robili postavu s nadľudskými schopnosťami, nejestvovalo očakávanie božského Mesiáša v tom zmysle, v ktorom Ježiša vyznávame ako Božieho Syna. Navyše, nacionalistické podfarbenie silno poznačovalo každú etapu predkresťanského vývinu mesiášskej myšlienky; tak ako samotný Starý zákon (ďalej len „SZ“) pojem spásy niesol výrazné materialistické a nacionalistické prvky⁶. Je veľmi skreslené a nespravodlivé tvrdiť, že Židia Ježišovej doby prekrútili ideu Mesiáša z duchovného záchrancu na svetského a nacionalistického revolucionára, a že Ježiš obnovil jeho prvotný význam. Kresťanské chápanie duchovného Mesiáša totiž predstavovalo skôr radikálnu zmenu než obnovu pôvodnej myšlienky – zmenu, ktorá ako veríme, doviiedla vývin myšlienky k plodnému zavŕšeniu; ale v každom prípade zmenu.

2. Vývin kráľovského mesianizmu

Skutočnosť, že Boh posielal záchrancov, aby vyslobodili jeho ľud (ako bol Mojžiš, sudcovia, Ezdráš, Nehemiáš), je celkom bežná v teologic-

⁴ Porov. COHN-SHERBOK, D.: *The Jewish Messiah*, Edinburgh 1997, 21 – 42.

⁵ *NJBC*, 1310.

⁶ Spása totiž, tak ako samotný život, sa viazala na rámec komunity, a nie na osamotených jednotlivcov; a pretože jedinou usporiadanou formou spoločnosti, ktorú starozákonní Izraeliti poznali, bola monarchia spravovaná spravodlivo a náležite; i spása bola chápaná ako dokonalosť tohto spôsobu spoločenského života, ktorý by poskytoval pokoj a blaho, potrebné pre náležitý vzťah k Bohu.

kom chápaní dejín Izraela. Mesianizmus sa však spája so spásnou úlohou mužov v rámci inštitúcie monarchie⁷.

2.1 Prvá fáza vývinu

V počiatkoch dávidovskej monarchie v Judsku sa na každého pomanzaného kráľa (mesiáša) hľadelo ako na záchrancu, ktorého posielala Boh svojmu ľudu. V SZ niet zmienky o čomsi podobnom v kontexte kráľovstva severného Izraela. Pravdepodobne prvý literárny záznam mesiášskeho charakteru dynastie Dávida sa nachádza v Nátanovom prorocte, uchovanom v troch formách (cf. 2 Sam 7; Ž 89; 1 Kr 17).

[*po tom, ako Dávid vyjavi prorokovi túžbu postaviť Pánovi príbytok*]
... v tú noc Pán oslovil Nátana: ⁵ „Chod’ a povedz môjmu sluhovi Dávidovi: Toto hovorí Pán: Ty mi chceš postaviť dom, v ktorom mám bývať? ⁶ Veď som nebýval v dome odo dňa, čo som vyviedol synov Izraela z Egypta, až po dnešný deň, ale putoval som v šiatrovom obydlí. ⁷ Vari som za celý čas, čo som putoval so všetkými synmi Izraela, slovíčkom povedal niektorému sudcovi, ktorému som prikázal viesť môj ľud, Izrael: Prečo mi nepostavíte cédrový dom? ⁸ Teraz však toto povedz môjmu sluhovi Dávidovi: Toto hovorí Pán zástupov: Ja som ťa vzal z pastviny spoza oviec, aby si sa stal kniežaťom nad mojím ľudom, nad Izraelom. ⁹ Bol som s tebou, kde si len išiel, vyhubil som pred teba všetkých nepriateľov a urobil som ti veľké meno, aké majú tí najväčší na zemi. ¹⁰ Chcem svojmu ľudu, Izraelu, určiť miesto a zasadiť ho tam. Tam bude bývať a už sa nebude triasť, ani zlosynovia ho už nebudú utláčať ako prv, ¹¹ aj odo dňa, čo som ustanovil sudcov nad mojím ľudom, Izraelom. Chcem ti dopriať pokoja od všetkých nepriateľov. A Pán ti oznamuje, že Pán postaví dom tebe. ¹² Až sa tvoje dni doplnia a uložíš sa k svojím otcom, ustanovím po tebe tvojho potomka, ktorý bude pochádzať z tvojich útrobov, a upevním jeho kráľovstvo. ¹³ On postaví môjmu menu dom a ja upevním trón jeho kráľovstva naveky. ¹⁴ Ja mu budem otcom a on mi bude synom. Ak sa previní, budem ho karhať ľudským prútom a ľudskými ranami. ¹⁵ Ale svojej milosti ho nepozbavím, ako som jej pozbavil Šaula, ktorého som odstránil pred teba. ¹⁶ Tvoj dom a tvoje kráľovstvo bude predo mnou naveky pevné; tvoj trón bude upevnený naveky!“ ¹⁷ A Nátan hovoril Dávidovi celkom podľa týchto slov a podľa tohoto videnia. (2 Sam 7, 4 – 17)

Ide o prísľub stability kráľovstva, v duchu podobných výrokov, aké nachádzame aj u okolitých národov – tomu, kto ako kráľ postaví niečo pre svoje božstvo, božstvo zaistí kráľovanie⁸. A predsa, vidno tu už isté „nasmerovanie do budúcnosti“⁹, ktoré otvára dvere zrodu mesiášskych očakávaní.

V Ž 89, 20 – 38 možno rozpoznať podobné prvky: Božie vyvolenie

⁷ Na úzke prepojenie pojmov „kráľ“ (*melek*) a „mesiáš“ (*māšīach*) poukazuje i JENNI, E. – WESTERMANN, C.: *Theological Lexicon of the Old Testament*, vol. 2, Peabody [MA] 2004, 672 – 680.

⁸ Porov. ZENGER, E., ed.: *Introduzione all'Antico testamento*, Brescia 2005, 362.

⁹ RENDTORFF, R.: *Hebrejská bible a dejiny*, Vyšehrad 2000, 223.

Dávida; prísľuby víťazstva a veľkej vlády; adopciu Dávida a jeho následníkov za synov; zmluvu Pána s Dávidom a jeho domom; prísľub večnej dynastie, ktorá nie je podmienená vernosťou Dávidových následníkov Pánovi. Tento výrok má svoju ozvenu v Ž 132. Proroctvo v týchto prípadoch nehovorí o nejakom individuálnom nástupcovi, ani neupiera zrak do eschatologickej budúcnosti. Je jednoduchým uistením, že dynastia bude trvať ako vyvolený nástroj Božej spásy uskutočňovanej v dejinách. Spása, ktorú má zavŕšiť Dávid a jeho dom, tu neprekračuje hranice politickej záchrany, ktorú má dosiahnuť kráľ.

Požehnanie Júdu Jakubom v Gn 49, 9 – 12¹⁰ pochádza zrejme tiež z prvotnej monarchie¹¹ a implicitne odkazuje na kráľovstvo Dávida. Zdá sa, že uisťuje trvácnosť Dávidovej dynastii. Plodnosť je prísľúbená dovtedy, kým bude vyvolený kráľ, záchranca, vládnuť.

Kráľovské žalmy (predovšetkým Ž 2; 72; 110) je tiež potrebné chápať v kontexte tejto prvej fázy mesianizmu. Pôvodne vládlo presvedčenie, že boli skomponované samotným Dávidom, ktorý spieva o jedinom budúcom Mesiášovi – no také očakávanie v tej dobe nejestvovalo. Môžu síce pochádzať z 10. stor. pred Kr., no boli skôr skladbami, ktoré bolo možné aplikovať na hociktorého dávidovského monarchu. Zrejme ich prednášali pri dôležitých príležitostiach v živote kráľa, ako napr. korunovácia, svadba, jubileum¹². Odkazy na božský pôvod kráľa (porov. Ž 110, 3) či božie synovstvo (porov. Ž 2, 7) – vnímané ako doslovný odkaz na Ježiša – boli súčasťou symbolického dvorného jazyka, používaného na opis kráľa ako Pánovho reprezentanta. Večné kňazstvo „podľa radu Melchizedechovho“ (110, 4), prísľúbené kráľovi, bolo zrejme súčasťou dedičného titulu kanaánskych kráľov Jeruzalema, zosobnených v kňazovi a kráľovi Melchizedechovi (porov. Gn 14, 18 – 20). Večná a univerzálna vláda kráľa značila na jednej strane optimistické pranie dlhého života a mnohých víťazstiev, a na strane druhej odraz trvalej slávy, prísľúbenej dávidovskej dynastii.

Príkladne vykresľuje kráľa záchranca Ž 72. Kráľ vládne v spravodlivosti, vlastne ona sama bude vládnuť; stáva sa záchrancom chudobných a núdzných. Víťazí nad nepriateľmi, ktorí sú zároveň nepriateľmi jeho ľudu; je záchrancom svojho ľudu od vonkajšieho nepriateľa. Počas jeho kraľovania Pánovo požehnanie prináša zemi plodnosť¹³. Nikde v žalmoch nie je kráľ predstavený ako budúci eschatologický osloboditeľ. Je nástupcom Dávida na kráľovskom tróne a dedičom prísľubov zmluvy danej Dávidovi.

¹⁰ Významný je najmä v. 10: „Neoddiali sa žezlo od Júdu, ani berla od jeho nôh, kým nepríde [Ten], ktorému prislúcha [žezlo] a ku ktorému sa pritulia národy.“

¹¹ Do tohto obdobia ho radí napr. SICRE, J. L.: *Profetismo in Israele*, Roma 1995, 522 – 523.

¹² Porov. ZENGER, E., ed.: *Introduzione all'Antico testamento*, 547.

¹³ Porov. RAVASI, G.: *Il libro dei Salmi*, vol. II (51 – 100), Bologna 2002 (ristampa), 465.

2.2 Druhá fáza vývinu

V spisoch z 8. stor. pr. Kr. sa ukazuje určitý vývin v kráľovskom mesianizme. Skazení a skorumpovaní králi ako Achaz zatienili slávu dávidovskej línie a optimistické nádeje, že každý kráľ bude záchrancom svojho ľudu. Zvlášť Izaiáš dáva zaznieť novému odtieňu očakávania: nastane nový prejav Pánovej moci, ktorá oživí dynastiú a zaistí jej trvanie. Boh čoskoro vzbudí Dávidovho potomka, ktorý bude hodný mena dávidovského kráľa; bude príkladom charismatickej moci tak, ako bol Dávid pri ustanovení kráľovskej línie. Iz 7, 14 – 17 a 9, 1, 5 – 6 básnicky rastú vo svojom opise dediča trónu, ktorý sa narodí v Izaiášovej dobe (735 pred Kr.):

[*Izaiáš hovorí Achazovi, ktorý si nežiada znamenie*] „Preto vám sám Pán dá znamenie: Hľa, panna počne a porodí syna a dá mu meno Emanuel!¹⁵ Mlieko a med bude jesť, až bude vedieť opovrhnuť zlým a voliť si dobré.¹⁶ Lebo skôr, ako by chlapec vedel opovrhnuť zlým a voliť si dobré, bude spustošená krajina, ktorej dvoch kráľov sa ty hroziš.¹⁷ Pán privedie i na teba a na tvoj ľud – na dom tvojho otca – dni, akých nebolo odo dňa, čo sa odtrhol Efraim od Judska – asýrkeho kráľa (Iz 7, 14 – 17).

Ľud, čo kráča vo tmách, uzrie veľké svetlo, nad tými, čo bývajú v krajine tieňa smrti, zažiarí svetlo. [...] ⁵ Lebo chlapec sa nám narodil, daný nám je syn, na jeho pleci bude kniežatstvo a bude nazvaný: záračný Radca, mocný Boh, večný Otec, Knieža pokoja. ⁶ Jeho vláda bude veľká a pokoj bude bez konca na Dávidovom tróne a nad jeho kráľovstvom, aby ho upevnil a posilnil právom a spravodlivosťou odteraz až naveky. Horlivosť Pána zástupov to urobí. (Iz 9, 1, 5 – 6)

Možno to má byť syn skazeného Achaza a nejakej známej mladej dámy kráľovského dvora. Dieťa bude znamením, že Boh je stále so svojim ľudom (Emmanuel) v osobe dávidovského kráľa. Dedič nastolí spravodlivosť, vybuduje rozľahlú ríšu a prinesie do nej pokoj, a bude hodný tradičných dvorných titulov kráľa (9, 5). Hoci Izaiáš mohol dúfať, že jeho očakávania boli naplnené v dobrom kráľovi Ezechiášovi, Achazovom nástupcovi, jeho texty opisujú skôr ideál obnovy než samotnú skutočnosť; a to im umožnilo, aby boli použité neskoršími generáciami¹⁴, ktoré tiež očakávali obnovu monarchie Božím zásahom.

Úryvok v Iz 11, 1 – 10 môže pochádzať z neskoršej doby ako samotný Izaiáš¹⁵. Hľadá do vzdialenejšej budúcnosti, ako úryvky, ktoré sme práve spomínali. Charismatická moc očakávaného ideálneho vládcu je opísaná už celkom jasne, pretože na ňom spočinie duch a udelí mu schopnosti ideálneho vládcu. Zachráni kráľovstvo od vnútornej nespravodlivosti i vonkajších nebezpečenstiev. V porovnaní s Izaiášovými pôvodnými spismi je v Iz 11 novým prvkom návrat podmienok raja, ktorý

¹⁴ Porov. STRUPPE, U.: *Úvod do Starého zákona*, 140.

¹⁵ Napr. SICRE, J. L.: *Profetismo in Israele*, 552 – 562, ho radí spolu s Mích 5, 1 – 6 až do obdobia exilu.

umožní nastoliť vláda tohto kráľa. Univerzálny pokoj pod jeho kraľovaním je kozmický; a pokoj spočíva na univerzálnom „poznání Boha“, skúsenosť osobnej skutočnosti Pána prostredníctvom jeho vlastného sebazjavenia. Toto poznanie môže byť odovzdané svetu jedine prostredníctvom Izraela. Tieto dve myšlienky, obnova Dávidovej dynastie plus univerzálny a náboženský cieľ spásy, ktorej sa Dávidova dynastia stane nástrojom, sa tu zrejme objavujú v SZ po prvýkrát.

Nádej obnovy dynastie pod novým a ideálnym vládcom nebola obmedzená len na Izaiáša, ako možno vidieť na Mich 5, 1 – 6:

A ty, Betlehem, Efrata, prímaly si medzi tisícami Júdu; z teba mi vyjde ten, čo má vládnuť v Izraeli a jeho pôvod je odpradávná, odo dní večnosti.

² Preto ich vydá až do času, keď rodička porodí, a zvyšok jeho bratov sa vráti k synom Izraela. ³ Vstane a bude pást silou Pánovou a velebou mena Pána, svojho Boha; budú si bývať, lebo teraz sa zvelebí až do končín zeme.

⁴ On bude pokoj. Keď príde Asýr do našej krajiny a vkročí do našich palácov, postavíme proti nemu sedem pastierov a osem vedúcich ľudí. ⁵ Budú pást mečom krajinu Asýrov a čepeľou krajinu Nimródá. On vyslobodí od Asýra, keď príde do našej krajiny a keď vkročí na naše územie. ⁶ Zvyšok Jakuba bude uprostred mnohých národov ako rosa od Pána, ako kvapky dažďa na tráve...

Micheáš, Izaiášov súčasník, vníma nového Dávida, ako prichádza z Betlehemu, aby dal svojmu ľudu istotu proti asýrskej hrozbe. Mich 5, 3 vníma obnovu jednoty Izraela a Júdu vďaka tomuto novému Dávidovi; schizma, ktorá nastala za Roboama, bude uzdravená.

Ďalšie a neskoršie odkazy na obnovu Dávidovej dynastie odrážajú tieto úryvky s menšími úpravami. „Ratolesť“ a „výhonok“ z Jer 23, 5 bude kráľ-záchranca, ktorého meno potvrdí Božiu spravodlivosť; pričom „spravodlivosť“ tu značí spásnu vôľu. Obnova dynastie sa objavuje aj v Jer 30, 9.21. Dávidova dynastia je omladina cédru, ktorý Ezechiel vidí zasadený Pánom (porov. Ez 17, 22) a v novom Izraeli Dávid bude ešte raz kráľom (porov. Ez 34, 23; 37, 24). Ezechiel však nekladie dôraz na funkciu kráľa ako záchrancu; zrejme na základe historických udalostí, ktorých bol svedkom – totiž pád národa a exil dávidovského kráľa. Monarchia sa v Ezechielovi objavuje iba preto, že je izraelskou inštitúciou, bez ktorej si nevie predstaviť Izrael, a považuje ju za „jedinú platnú inštitúciu pre budúcnosť“¹⁶.

2.3 Tretia fáza vývinu

Poexilový rozvoj mesianizmu je ťažké vytýčiť kvôli nedostatku písomných prameňov¹⁷; čiastočne musíme rekonštruovať dejiny z konečného výsledku – totiž očakávanie Mesiáša v bezprostredne predkresťanskom období. Skutočnosť, že dávidovská línia už po exile viac nevládla

¹⁶ SICRE, J. L.: *Profetismo in Israele*, 549.

¹⁷ Porov. *NJBC*, 1311.

(alebo prinajmenšom po vláde Zorobábela, nakoľko vieme), zanechala hlbokú stopu na premene chápania mesianizmu. Pred exilom ideálny kráľ, ktorý by mal obnoviť silu dávidovskej línie, mohol byť vždy chápaný v termínoch budúcej generácie vládnucej dynastie. Teraz sa očakávania začali posúvať smerom k neurčitej budúcnosti; a viac než na monarchu v línii vládcov sa sústreďovali na jediného najvyššieho kráľa, ktorý bude predstavovať Boží definitívny zásah v prospech svojho ľudu. Práve v tomto období možno začať hovoriť o „Mesiášovi“ v pravom slova zmysle. Skoršie texty Písma (ako napr. kráľovské žalmy či Izaiášove texty) sa teraz nanovo čítali v tomto novom mesiášskom chápaní.

Kým definitívny charakter Mesiášovho poslania je zrejmý, eschatologický charakter až tak zrejmý nie je. Niet jasného dôkazu, že by Mesiáš bol chápaný ako transcendentálna postava, ktorej poslanie by presahovalo dejinné skutočnosti¹⁸. Pravda, jeho dielo malo byť konečným prejavom moci Pána, po ktorom už nebude potrebný žiaden ďalší. Tento spásny čin bude určitým druhom viditeľného prejavu Božej moci v dejinách, ako to bolo možné zakúsiť počas exodu. Nakoľko vieme, naplnenie tohto Božieho prejavu sa očakávalo v dejinných okolnostiach, hoci občas anticipácia Mesiáša mohla na seba vziať určité apokalyptické stopy.

V niektorých textoch pojem kráľa-záchrancu prešiel zaujímavou premenou. V Zach 9, 9nn (asi 4. stor. pred Kr.) jeho kraľovanie prinesie univerzálny pokoj a všetky vojnové črty zmiznú:

Plesaj, dcéra Siona, jasaj, dcéra Jeruzalema, hľa, tvoj kráľ ti prichádza, spravodlivý je a prináša spásu, ponížený je a nesie sa na oslovi, na osliatku, mláďati oslice.¹⁰ Vyhubí vozy z Efraima a kone z Jeruzalema, vymiznú bojové kuše; o pokoji bude rokovať s národmi a jeho vládárstvo je od mora k moru a od Rieky až do končín zeme. [...] ¹⁶ I zachráni ich Pán, ich Boh, v ten deň ako stádo svojho ľudu, keď sa posvätné kamene budú vznášať nad jeho zemou. (9, 9 – 10.16)

Stane sa nástrojom Božej spásy, no zároveň spása je dielom samotného Boha bez akéhokoľvek ľudského prostredníka. Kráľ dokonca stratil kráľovské znaky¹⁹. Takto jeden z posledných textov SZ „zhromažďujúc a prispôsobujúc starodávne prísľuby nás privádza k autentickému mesianizmu, k nádeji definitívneho záchrancu posledných čias“²⁰. Brána k Novému zákonu je otvorená.

Samotný príchod Mesiáša bol v ranom judaizme predmetom úvah. Ako ho budú ľudia poznať? V niektorých úryvkoch (porov. Mt 2, 4 – 6; Jn 7, 42) môžeme vidieť očakávania, že sa narodí v Betleheme, Dávido-

¹⁸ Porov. tamtiež, 1311 – 1312.

¹⁹ Porov. STRUPPE, U.: *Úvod do Starého zákona*, 141. Tento obraz Mesiáša neskôr (1. stor. pred Kr.) v Šalamúnových žalmoch dostáva politicko-náboženský nádych – porov. *NJBC*, 1312.

²⁰ SICRE, J. L.: *Profetismo in Israele*, 576.

vom meste, a že jeho zrodenie sa stane známym v Izraeli. No v iných úryvkoch (porov. Jn 7, 27; Mk 8, 29) pozorujeme očakávanie, že Mesiáš bude skrytý; pretože ľud nebude poznať, odkiaľ príde, a on bude môcť stáť uprostred nich bez toho, aby o tom oni vedeli.

3. Qumránsky mesianizmus

Prv než pristúpime k náčrtu naplnenia mesiášskych očakávaní v NZ, všimnime si ešte jeden silný prúd, trochu odlišný od prísne monarchického vnímania. Nachádzame ho v esénskej komunite, ktorej život nám odhaľujú zvitky nájdené v okolí Qumránu. Spoločenstvo esénov tiež upieralo svoje nádeje na Boží definitívny zásah a na povstanie vyvoleného či pomazaného, čiže mesiáša (jedného alebo viacerých), ktorý zavŕši konečné víťazstvo Pána. Spočiatku sa ich nádeje upierali na bezprostrednú budúcnosť, neskôr sa posunuli do vzdialenejšej doby. Dokument „Pravidlo komunity“ 1QS 9, 11 (odpis z 100 – 75 pred Kr.)²¹ hovorí o „príchode proroka a Mesiášov Árona a Izraela“. Kto sú tieto postavy?

3.1 Prorok

Najviac pravdepodobné identifikácie očakávania Mesiáša ako Proroka vychádzajú z Dt 18, 15.18

[*Mojžiš hovorí*] „Proroka, ako som ja, vzbudí ti Pán, tvoj Boh, z tvojho národa, z tvojich bratov; jeho počúvaj...“ [A Pán mi povedal:] „...¹⁸ Vzbudím im proroka spomedzi ich bratov, ako si ty, svoje slová vložím do jeho úst a bude im hovoriť všetko, čo mu prikážem.“

Popritom nemožno zabúdať ani na očakávanie návratu proroka Eliáša, ako ho opisuje Mal 3, 23. Obe očakávania boli v Palestíne živé aj v Ježišových časoch (porov. Jn 1, 21; 7, 40; Mt 18, 10). Pretože 1QS hovorí o zachovávaní zákona komunity až do príchodu tohto proroka, zdá sa primeranejšia identifikácia s Prorokom-ako-Mojžiš.

3.2 Mesiáši Árona a Izraela

Treba si všimnúť ten plurál „Mesiáši“ a súčasne pripomenúť, že v židovských spisoch „mesiáš“ nemal vždy význam ako má tento termín v kresťanských spisoch, kde nastala radikálna reinterpretácia vo svetle Ježiša. Je však vhodné písať tento termín s veľkým „M“, pretože v Qumráne sa očakávali zvláštni jednotlivci, vybraní a pomazaní Bohom, aby uskutočnili jeho dielo. Mesiáš Árona ako pomazaný Veľkňaz a Mesiáš Izraela zas pomazaný dávidovský kráľ (ten druhý je potvrdený aj 4Q Patriarchálnymi požehnaniami, kde *pesher* na Gn 49, 10 hovorí o „spravidlivom Mesiášovi, Dávidovom výhonku“). Pôvod očakávania týchto dvoch postáv, kňazskej a dávidovskej, mohol vzísť v poexilovom juda-

²¹ Porov. *NJBC*, 1077.

izme. Zach 4, 14 zobrazuje dve pomazané postavy v Pánovej prítomnosti²² – Zorobábela z dávidovskej línie a Jozueho, kňaza. Je celkom pravdepodobné, že v kňazskom kruhu, ku ktorému sa radila i qumránska komunita, nádej na kňazského Mesiáša mohla ísť ruka v ruke s všeobecne rozšírenejšou nádejou na dávidovského Mesiáša. Ak dávidovské očakávanie bolo založené na večnej zmluve medzi Bohom a Dávidom v 2 Sam 7, 12 – 13, práve tak silné svedectvo jestvovalo i pre večnú zmluvu s kňazstvom (cf. Sir 45, 15.24; Ex 29, 9; 40, 15).

V neskorších dielach qumránskej komunity, ako napr. QM (Milchamah; Zvitok vojny), sa väčší význam pripisuje eschatologickému Veľkňazovi než dávidovskému Mesiášovi; ale je tiež možné, že menej zmienok súvisí so skutočnosťou, že sa nám uchovala len časť spisu. Teória dvoch Mesiášov je uchovaná aj v Testamente 12 patriarchov.

NZ predstavuje Ježiša jasne ako dávidovského Mesiáša, no sú i náznaky teológie Ježiša ako pomazaného Veľkňaza eschatologických čias, napr. v Liste Hebrejom. Taktiež určité dozvuky v patrstických spisoch vnímajú Ježiša ako dvojakého Mesiáša.

Čiže, povedané v skratke, v priebehu tisíc rokov sa izraelský mesianizmus rozvinul do bodu, keď očakávanie Mesiáša stelesňovalo jednu z podstatných nádejí na Boží zásah v prospech ľudu. Tento kráľ-záchranca bude zo svojej povahy kráľa politickým záchrancom, no bude i záchrancom v sile charizmy a moci od Pána, a tak jeho záchrané konanie nikdy nebude len politické. Vo svojom kráľovstve Mesiáš privedie Izrael k ideálnej vláde samotného Pána. To, že spása sprostredkovaná Mesiášom bude mať pôsobnosť mimo Izraela, je spomínané zriedkavo. Jednako, berúc do úvahy východisko pojmu pomazaného kráľa, je zaujímavé sledovať, aké široké perspektívy otvára.

4. Naplnenie

Nie je možné celoplošne poukázať na všetky novozákonné texty, ktoré vykresľujú Ježiša Krista ako naplnenie mesiášskych očakávaní. „Ježiš je naplnením Starého zákona v jeho jadre: Boh, ktorý zachraňuje a miluje, zjavuje v Ježišovi, že on je Láska. Ježiš je tak splnením, ale aj prekročením očakávaní Starého zákona. On je viac, než to, v čo sa kedy mohlo dúfať a snívať“²³.

Starozákonné mesiášske texty však ponúkli novozákonným autorom nástroj na potvrdenie Ježiša ako Mesiáša, ktorého príchod Boh pripravoval. Nápadne to možno vnímať v prvých dvoch kapitolách Evanjelia podľa Matúša, ktoré predstavuje Ježiša ako naplnenie mesiášskych očakávaní. Používa pritom tzv. „citáty naplnenia“ – kde uvádza starozákonné výroky slovami „to všetko sa stalo, aby sa splnilo, čo Pán povedal ústami proroka“ (porov. Mt 1, 22). V „evanjeliu detstva“ (Mt 1 – 2)

²² Porov. SICRE, J. L.: *Profetismo in Israele*, 572 – 573.

²³ STRUPPE, U.: *Úvod do Starého zákona*, 142.

potvrďujú uvedené citáty mimoriadny charakter Ježišovho narodenia (1, 22 - 23) a jeho putovanie ako dieťaťa (2, 15.18.23)²⁴. Poukazujú na skutočnosť, že Ježišov život je od počiatku do konca v dokonalom súlade s Písmom, alebo ináč: Písmo je v dokonalom súlade s Ježišovým životom.

4.1 Použitie „citátov naplnenia“ v Mt 1 - 2

Text Mt 1-2 tvorí 5 epizód (možno echo na Pentateuch), ktorým predchádza úvod s Ježišovým rodokmeňom (Mt 1, 1 - 17). Biblické citácie výrazne poznačujú každú z nich. Hneď prvá o narodení Ježiša Krista (Mt 1, 18 - 25) vrcholí v slovách:

²² To všetko sa stalo, aby sa splnilo, čo Pán povedal ústami proroka: ²³ ‚Hľa, panna počne a porodí syna a dajú mu meno Emanuel,‘ [Iz 7, 14] čo v preklade znamená: Boh s nami.

Evanjelista tu robí „interpretáciu Izaiášovho proroctva“²⁵. Nesústreďuje sa natoľko na určenie mena, ako na jeho význam - totiž poslanie Mesiáša pre celé ľudstvo. V osobe Ježiša z Nazareta je naozaj Boh s nami, čo potvrdia slová Vzkrieseného v závere evanjelia: „A hľa, ja som s vami po všetky dni, až do skončenia sveta“ (28, 20).

Aj epizóda poklony mudrcov (Mt 2, 1 - 12) obsahuje citát, tentokrát zo spisu proroka Micheáša:

[Herodes sa vyzvedal] ⁴...kde sa má narodiť Mesiáš. ⁵ Oni mu povedali: „V judejskom Betleheme, lebo tak píše prorok: ⁶ ‚A ty, Betlehem, v judejskej krajine, nijako nie si najmenší medzi poprednými mestami Judey, lebo z teba vyjde vojvoda, ktorý bude spravovať môj ľud, Izrael‘ [Mich 5, 1]“

I v tomto prípade možno sledovať, ako evanjelista prispôbuje starozákonný text okolnostiam, ktoré sprevádzali narodenie Ježiša Krista práve v meste Betlehem. Mich 5, 1 znie: „A ty, Betlehem, Efrata, najmenší si medzi kmeňmi Júdu“; kým Mt 2, 6 pridáva negáciu, ktorá obracia zmysel: „...nijako nie si najmenší“, čím chce zdôrazniť veľkosť, ktorú Betlehem dostáva tým, že sa v ňom narodil Mesiáš. Okrem toho spája Mich 5, 1 s textom 2 Sam 5, 2 (ide o slová izraelských kniežat, ktoré prichádzajú za Dávidom do Hebronu s prosbou, aby bol ich kráľom): „Ty pas môj ľud, Izrael, a ty budeš kniežatom nad Izraelom“. Cieľom je čo najlepšie prispôbenie starozákonnej citácie na Krista²⁶. Pretože mierou Písma je Kristus.

Podobne i ďalšie dve krátke epizódy, útek do Egypta (Mt 2, 13 - 15)

²⁴ Objavujú sa i neskôr s súvislosťou s Ježišovým pôsobením v Galilei (4, 15 - 16), jeho uzdravovaním (8, 17), rolou Božieho služobníka (12, 18 - 21), používaním podobienstiev (13, 35), s jeho vstupom do Jeruzalema (21, 5), zatknutím (26, 56) a Judášovou zradou (27, 9.10).

²⁵ TRSTENSKÝ, F.: *Rozumieť Matúšovmu evanjeliu*, Svit 2008, 73.

²⁶ Porov. tamtiež, 73.

a vraždenie detí v Betleheme (Mt 2, 16 - 18), aplikujú skúsenosti Izraela na Ježiša. Ako Oz 11, 1 hovorí o vyslobodení izraelského národa z egyptského otroctva ako o prejave Božej lásky, tak Mt 2, 15 vidí, ako Boh svojou ochrannou rukou sprevádza svojho Syna, Ježiša, ktorý sa tak stáva obrazom celého Izraela kráčajúceho v ústrety zaslúbenej krajine. Odkaz na proroka Jeremiáša (Jer 31, 15) na bolesť vyhnanstva v Mt 2, 18 zas vníma Ježiša ako nového Mojžiša, ktorý podobne unikal pred príkazom faraóna zabíjať novonarodených židovských chlapcov. Tak ako Mojžišovi, aj Ježišovi sa podarí uniknúť, a stane sa vysloboditeľom svojho ľudu z otroctva hriechu.

V poslednej epizóde, ktorou je návrat do Nazareta (2, 19 - 23), pravdupovediac nie je priama a identifikovateľná citácia - hoci autor ju ako takú uvádza.

[Jozef s dieťaťom Ježišom a jeho matkou Máriou] ²³ ...sa usadil v meste, ktoré sa volá Nazaret, aby sa splnilo, čo predpovedali proroci: ‚Budú ho volať Nazaretský‘.

Nazaret bolo bezvýznamné galilejské mestečko (odhaduje sa, že mohlo mať v tom čase cca 150 - 200 obyvateľov) a v hebrejskom Písme sa výslovne nespomína. Ba zdá sa, že v židovskej tradícii ani nemalo spojenie s Mesiášom. Môže však ísť o odkaz na Sdc 13, 7: „Povedal mi: ‚Hľa, počneš a porodíš syna. Preto teraz nepi víno ani iný opojný nápoj a nepoživaj nič nečisté! Lebo chlapec bude zasvätený [hebr. *nazir*] Bohu od materského lona až do dňa svojej smrti.“ Výrok upriamuje pozornosť na zvláštnu Božiu ochranu, pod ktorou je Samson od okamihu počatia. Je to predobraz Ježišovho narodenia. Alebo za slovami evanjelistu možno vnímať mesiášsky citát Iz 11, 1: „Z pňa Jesseho vypučí ratolesť a z jeho koreňov výhonok [hebr. *nezer*] vykvitne“. V každom prípade, ide o minimálne zvukovú príbuznosť s názvom Nazaret.

Na príklade týchto v kánonickom poradí prvých textov NZ si možno urobiť obraz, ako sa Písmo stáva dôležitým prvkom pri interpretácii postavy a poslania Ježiša. Nie je to však interpretácia mechanická, bezduchá, ale vedená Duchom Svätým k plnšiemu významu. „Naplnenie“ tak neznačí „vyprázdnenie“ starozákonnej tradície. Je v službe osvetlenia skutočnosti Ježiša Krista - Mesiáša, ktorého vláda nie je založená na politickej monarchii, ale na duchovnom kráľovstve tých, čo prijímajú Boha za svojho Kráľa a Pána.

To neznamená, že prorocké texty strácajú svoj význam. No väčšmi ako „naplnené“ majú byť vnímané ako „ohlásenie niečoho, čo prichádza“²⁷. Alebo inými slovami, vzťahujú sa na počiatok skutočnosti, ktorá sa ešte neprejavila v plnosti.

ThLic. Marek Vaňuš SVD - prednáša predmety exegézy Nového zákona na TF TU v Bratislave.

²⁷ Sicre, J. L.: *Profetismo in Israele*, 580.